

**Панченко В. Ф.,
Захарчук І. Р.,
Вістяк І. І.**

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, Україна*

ЦЕНТРИ СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ЗАКОНОДАВЧОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Постановка проблеми. Важливість розвитку студентського спорту в масштабах країни полягає у забезпеченні потреби студентів у заняттях фізичною культурою і спортом, популяризації рухової активності, здорового способу життя, а також дозволяє розкрити потенціал талановитої молоді та сформувати потужний пласт спортивного резерву. Спортивна діяльність студентів під час навчання у закладах вищої освіти є основою їх соціального, психічного і фізичного благополуччя, а також ефективним засобом виховання молоді, що забезпечує прогрес розвитку особистості [1].

Враховуючи зазначене статтею 14 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» з 1 січня 2012 року було передбачено створення центрів студентського спорту у закладах вищої освіти (далі – ЦСС ЗВО), які мали забезпечувати створення умов для поєднання навчання у ЗВО та підготовки студентів, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсіадах, а їх діяльність мала здійснюватись відповідно до положення про ЦСС ЗВО, затвердженого Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) [2].

Лише з 6 вересня 2014 року в статті 33 Закону України «Про вищу освіту» серед переліку структурних підрозділів ЗВО було передбачено наявність ЦСС у структурі ЗВО [3]. На підставі зазначених нормативно-правових актів Рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) від 01.12.2014 «Про стан розвитку фізичного виховання у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації» (Протокол № 8/4-18) було передбачено розробку проекту Положення про ЦСС у ЗВО України з метою створення умов для їх системної роботи [4]. Для реалізації цієї мети у Державній цільовій соціальній програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затвердженій Постановою КМУ від 01.03.2017 № 115, незалежно від інших джерел фінансування було передбачено бюджетне фінансування від МОН в наступних розмірах:

- 2017 рік – для 5 ЦСС, планувалось виділити коштів – від МОН: 0 грн.;
- 2018 рік – для 12 ЦСС, планувалось виділити коштів – від МОН: 42 090 тис. грн.;
- 2019 рік – для 19 ЦСС, планувалось виділити коштів – від МОН: 63 135 тис. грн.;
- 2020 рік – для 25 ЦСС, планувалось виділити коштів – від МОН: 84 180 тис. грн.

Комітетом з фізичного виховання та спорту МОН було розроблено проект постанови КМУ «Про затвердження Положення про ЦСС ЗВО» та висвітлено на офіційному веб-сайті цієї установи для обговорення.

В Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту в Україні

зазначено необхідність удосконалення системи формування та підготовки національних збірних команд, передусім з олімпійських видів спорту [5]. Серед стратегічних цілей, визначених у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, передбачено посилення відповідальності керівників закладів освіти усіх ступенів за забезпечення належного рівня рухової активності, гідного представлення України у відповідних міжнародних організаціях, на Всесвітніх універсиадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, організація і проведення серед студентів спортивних заходів і запровадження нових механізмів залучення населення до доступних та високоякісних фізкультурно-оздоровчих послуг з урахуванням специфіки видів рухової діяльності [6]. Крім того, в МОН затверджені Рекомендації щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, в яких серед завдань щодо забезпечення учасників освітнього процесу закладів фахової передвищої освіти та ЗВО оздоровчою руховою активністю, фізичним вихованням і спортом передбачено створення та забезпечення діяльності ЦСС у ЗВО, спортклубів тощо [7].

Актуальність роботи. Станом на сьогодні проект Постанови КМУ «Про затвердження положення про ЦСС ЗВО» не реалізований. Керівники деяких ЗВО на свій розсуд створили ЦСС та включили до положень про власні ЦСС лише окремі вимоги з не реалізованого проекту Постанови КМУ «Про затвердження положення про ЦСС ЗВО» і затвердили порядок їх функціонування внутрішніми наказами керівника ЗВО. Однак проаналізувати та дослідити ефективність функціонування таких ЦСС у ЗВО не виявляється можливим через відсутність будь-якої впорядкованої звітності щодо їх діяльності, передбаченої статтями 32 та 34 Закону України «Про вищу освіту». Відсутність типового положення про ЦСС у ЗВО, яке відповідно законодавства України має бути затверджене постановою КМУ, створює передумови перетворення ЦСС ЗВО у звичайні спортивні клуби, які за своєю діяльністю і рівнем підготовки спортсменів здебільшого дотичні до таких суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, як колективи фізичної культури або фізкультурно-оздоровчі заклади. Крім того, у Положеннях про ЦСС дублюються функції, що покладаються на кафедри фізичного виховання цих ЗВО, а саме: організація серед здобувачів вищої освіти масового спорту – зв'язкової ланки зі спортом вищих досягнень.

У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває наукова проблематика, що пов'язана з ефективністю функціонування ЦСС ЗВО щодо підготовки спортсменів високого класу з числа здобувачів вищої освіти до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсиадах тощо в умовах певної законодавчої невизначеності функціонування у ЗВО двох автономних систем – фізичного виховання та спорту та відсутності в Україні цілісної системи фізичного виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування контингенту спортсменів високого класу з числа здобувачів вищої освіти до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів привертає увагу фахівців різних галузей. Так проблеми вдосконалення навчального процесу з фізичного виховання з урахуванням інтересів студентів в умовах сьогодення розкрито у наукових дослідженнях В. Арефьєва, М. Дутчака, М. Носко, Т. Круцевич, О. Півня, Л.

Петрука. Сучасні підходи до оптимізації рухової активності студентської молоді розглядалися в наукових роботах М. Зубалія, С. Рубінштейна, О. Тимошенка, О. Чиченювої. Необхідність перебудови процесу фізичного виховання в навчальних закладах на основі показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану систем організму студентів розглядали у своїх дослідженнях Загородній В., Ярославська Л., Твардовська Т. Питання стосовно Державних стандартів і впорядкованих стандартами практик до управління якістю фізкультурно-спортивних послуг досліджували Т. Дорофєєва, Н. Орленко. Питання створення та функціонування ЦСС у ЗВО досліджували Є. Імас, Є. Приступа, С. Присяжнюк, О. Попрошаєв.

Разом із значним обсягом проведених досліджень стосовно перебудови процесу фізичного виховання та спорту зі студентською молоддю у ЗВО, дотепер відсутні дослідження, спрямовані на пошуки формування ефективної моделі функціонування ЦСС у ЗВО. Зазначене свідчить про необхідність розв'язання виокремленої наукової проблеми.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати, узагальнити та систематизувати основні правові та фінансово-економічні аспекти, що перешкоджають створенню нормативно-правового комплексу для ефективного функціонування ЦСС у ЗВО.

Методи дослідження: для досягнення мети використовували такі загальнонаукові методи, як аналіз, узагальнення, систематизація. Організація дослідження не відрізнялася від визначених спеціальною літературою положень її умов.

Результати дослідження. Для узагальнення аспектів, що перешкоджають створенню ЦСС у ЗВО нами проаналізовані наукові дослідження вчених сучасності, досліджено досвід фахівців і керівників ЗВО, в яких було створено потужні спортивні клуби та відокремлені спортивні секції з видів спорту для здобувачів вищої освіти, проаналізовано їх позитивні і негативні тенденції під час функціонування спортивних осередків спільно з організованим викладанням навчальної дисципліни «Фізичне виховання» базовим структурним підрозділом ЗВО – кафедрою фізичного виховання і спорту та встановлено наступне. Під час створення ЦСС у ЗВО виникають проблемні питання з наповненням спортивних груп та встановленням навантаження для тренерського складу. Так при створенні ЦСС тренерам відповідно до проекту Постанови КМУ «Про затвердження положення про ЦСС ЗВО» слід наповнити спортивні групи спортсменами з достатньо високими спортивними здобутками: до ЦСС можуть зараховуватися здобувачі вищої освіти, які навчаються у ЗВО та посіли 1-10 місце на Всесвітній універсіаді, 1-10 місце на чемпіонаті світу, 1-8 місце на чемпіонаті світу серед студентів, 1-6 місце на чемпіонаті світу серед юніорів та молоді, 1-6 місце на Всесвітній гімназії, 1-8 місце на Європейських студентських іграх, 1-8 місце на чемпіонаті Європи, 1-6 місце на чемпіонаті Європи серед студентів, 1-4 місце на чемпіонаті Європи серед юніорів, 1-6 місце на чемпіонаті України, 1-4 місце на чемпіонаті України серед студентів, 1-2 місце на чемпіонаті України, гімназії серед юніорів, 1-2 місце на чемпіонаті області або міста з певного виду спорту. Такі високі вхідні показники спортивної майстерності дозволяють наблизитися до завдань ЦСС, які визначені Законом України «Про фізичну культуру і спорт», а саме: підготовка студентів до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів

з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсіадах. При цьому під час зовнішнього аудиту ЗВО факт зарахування спортсменів без зазначених спортивних досягнень буде вважатись як нецільове використання коштів.

Також при спільному функціонуванні кафедри фізичного виховання ЗВО та утворених спортивних клубів, ЦСС, які мають різні завдання, вкрай складно розмежувати час на використання навчально-спортивної бази. Досвід ЗВО Західної Європи та США, наведений О. Попрошасєвим у своїх дослідженнях, вказує на те, що одним із рішень цього питання є фінансування ЦСС із внесків студентів, де кожен студент сплачує своє навчання і в контракті в частині розходів передбачена оплата за спортивні секції та фізичне оздоровлення. У даному випадку вирішуються два питання: по-перше поповнюється бюджет ЦСС, а по-друге у студентів зростає мотивація відвідувати спортивні, або оздоровчі секції, тому що за ці заняття сплачені гроші [8]. Останнє цілком відповідає пілотному проекту Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року «Гроші ходять за послугою» у системі масового спорту та оздоровчого фітнесу.

Здійснений нами аналіз змісту проекту постанови КМУ «Про затвердження Положення про ЦСС ЗВО» свідчить про відсутність гарантій щодо якості надання фізкультурно-спортивних послуг. Вимоги цього проекту постанови КМУ не конкретизують мінімально необхідного переліку документації щодо функціонування ЦСС, не зазначають порядку організації навчально-тренувального процесу тривалістю до 250 днів та конкретизованих показників якості фізкультурно-спортивних послуг.

Ми погоджуємося з результатами наукових досліджень Н. Орленко, яка враховує конкретизовані показники фізкультурно-спортивних послуг:

- відповідність освіти у надавача фізкультурно-спортивних послуг вимогам кваліфікаційних характеристик професій працівників;
- наявність системи підвищення кваліфікації для працівників закладу фізичної культури і спорту, що надає фізкультурно-спортивні послуги;
- відповідність стану навчально-матеріальної бази, яка застосовується для надання споживачам фізкультурно-спортивних послуг вимогам нормативній та технічній документації на даний об'єкт;
- відповідність рівня медичного забезпечення рівню (рангу) змагань (заходів) та чисельності їх учасників;
- проведення навчально-тренувальних занять, зборів, змагань (заходів) в умовах, які унеможливають травмування осіб, яким надаються фізкультурно-спортивні послуги;
- наявність затверджених навчальних програм з видів спорту для учнів, вихованців, студентів закладу фізичної культури і спорту;
- відсутність порушень, пов'язаних із допінгконтролем та порушень вимог Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA);
- відсутність порушень, пов'язаних із допуском осіб, що виявили бажання отримувати фізкультурно-спортивні послуги, яким обмежено право медичними (лікувальними) закладами (установами, організаціями);
- наявність прозорості під час зовнішнього моніторингу та/або контролю за наданням фізкультурно-спортивних послуг тощо [9].

На думку Т. Дорофєєвої організація, яка приймає підхід, що базується на

застосуванні систем управління якістю, спонукає організації аналізувати вимоги замовників/населення, визначати процеси, які сприяють отриманню продукції/послуг, прийнятних для замовника, і забезпечувати постійний контроль цих процесів. Система управління якістю може бути основою для постійного поліпшення, яка дозволяє збільшити ймовірність підвищення задоволеності замовника та інших зацікавлених сторін. Вона дає організації та її замовникам впевненість у спроможності даної організації поставляти продукцію/послуги, які постійно відповідають вимогам [10]. Виявлені в цьому дослідженні проблемні питання певної законодавчої невизначеності щодо забезпечення функціонування ЦСС у ЗВО на нашу думку є суттєвим науковим доробком до сукупності перспективних напрямів розвитку студентського спорту України та покращення тенденції його становлення.

Висновки. Реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту спрямована на очікуваний результат: регулярне та свідоме зайняття фізичною активністю або спортом не менш 30 відсотками населення та досягнення на міжнародних змаганнях не нижче 10-го місця та не нижче 21-го загальнокомандного місця на Іграх XXXIV Олімпіади 2028 року, м. Лос-Анджелес (США) і зимових Олімпійських іграх (м. Мілан, м. Кортіна-д'Ампеццо (Італійська Республіка)). Однак постійна концентрація уваги на завоюванні вищих спортивних нагород призводить до нехтування вжиття невідкладних заходів щодо остаточного унормування системи підготовки спортсменів в умовах функціонування ЗВО, у тому числі й питань планомірного бюджетного фінансування ЦСС ЗВО, та пролонгує знаходження організацій студентського спорту різного рівня у стані правової невизначеності їх статусу у системі відносин з центральними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері фізичної культури і спорту та освіти і науки.

Тому на нашу думку налагодження функціонування ЦСС у ЗВО є беззаперечним підґрунтям для формування контингенту для спортивного резерву, але їх функціонування потребує остаточного законодавчого узгодження. На рівних правах поряд із ЦСС у ЗВО мають право існувати спортивні клуби та колективи фізичної культури.

При цьому фінансування ЦСС ЗВО має здійснюватись у тому числі із внесків здобувачів вищої освіти. Не менш важливим залишається необхідність гендерно-орієнтованого бюджетування ЦСС у ЗВО для досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у цій сфері. Суттєвих змін і доповнень потребує зміст статті 14 «Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту» Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III, в якому вписані тільки дитячо-юнацькі спортивні школи.

Проаналізовано перспективи подальших розвідок з окресленої тематики. Подальші дослідження необхідно спрямувати на розроблення педагогічних технологій та програм спортивної підготовки у ЦСС для здобувачів вищої освіти з урахування їх постійної участі в навчальному процесі у ЗВО.

Література

1. Імас Є. Організаційно-методичні засади розвитку студентського спорту: вітчизняний та зарубіжний досвід / Є. Імас, М. Дутчак, У. Катерина // Теорія і методика

фізичного виховання і спорту. – 2018. – № 2. – С. 89-97.

2. Про фізичну культуру і спорт [Електронний ресурс] : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII – Дата оновлення: 25.07.2021. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 01.09.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

4. Про стан розвитку фізичного виховання у вищих навчальних закладах України III- IV рівнів акредитації. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України (Протокол від 01.12.2014 р. № 8/4-18) URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/doradchi-organi/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi>.

5. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України від 28.09.2004 № 1148/2004. Дата оновлення: 20.11.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>.

6. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 р. № 1089. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>.

7. Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.02.2021 р. № 193. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/licenzuvannya/protokoli-zasidan-licenzijnoyi-komisiyi-rishennya-mon/2021-rik>.

8. Попрошаєв О. Питання створення центрів студентського спорту на базі вищих навчальних закладів України / О. Попрошаєв // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (12-13 трав. 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 142-146.

9. Орленко Н. Державний соціальний стандарт у сфері обслуговування закладами фізичної культури і спорту як підґрунтя надання якісних фізкультурно-спортивних послуг в системі вищої освіти / Н. Орленко, В. Панченко, В. Коротя // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К. : Національний авіаційний університет, 2017. – Вип. 1(10). – С.108-113.

10. Дорофєєва Т. Застосування вимог міжнародних стандартів і впорядкованих стандартами практик до управління якістю фізкультурно-спортивних послуг / Т. Дорофєєва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 5 (136) 2021. – С. 47 - 53.